

KÖYDE TOPLUMSAL YAPI ve SİYASAL KÜLTÜR

Doç. Dr. Özer OZANKAYA
Siyasal Bilgiler Fakültesi
Öğretim Üyesi

I. GİRİŞ

Bu yazının amacı, köy topluluklarında siyasal kültürü ve bunu etkileyen toplumsal, ekonomik ve kültürel şartları incelemek üzere yapılmış bir araştırmanın* başlıca bulgularını özetlemektir.

Her siyasal düzen gibi demokratik siyasal düzenin de başarısı ve sürekliliğinin, bu düzenin temel değerlerinin ve kurumlarının toplumda ne ölçüde benimsendiğine bağlı olduğu göz önünde tutulursa Türkiye'de nüfusun büyük çoğunluğunu meydana getiren köylülerin siyasal kültürünü bilmenin teorik ve pratik öneminin ne kadar büyük olduğu kolaylıkla anlaşılır. Bu, bir az gelişmiş ülke olarak Türkiye'nin özellikle kentleşmiş kesimlerinde cereyan etmekte olan siyasal, toplumsal ve genel olarak kültürel çalkantıların içinde köy topluluklarının yerini belirlemek bakımından da aydınlatıcı bir konudur.

Söz konusu araştırmada, Türk tarihinde ilk defa olarak oylarıyla siyasal iktidarı belirlemek imkânına kavuşan köylülerin, bu imkânın önemini ne ölçüde kavradıkları, demokratik hak ve özgürlükleri ne ölçüde kullanabildikleri, siyaseti grup çıkarlarını sağlama ve korumanın aracı sayan bir görüş ve bu yolda bir örgüt, önderlik ve bilinçli eylem geliştirmiş olup olmadıkları ve bu hususlarda gösterdikleri eğilimler ile içinde buldukları maddî ve manevî yaşama şartları arasındaki ilişkiler araştırılmaktadır. Bu amaçla, eserin birinci bölümünde incelemenin temel kavramları, ana ve yan varsayımları, araştırmanın alanı ve yöntemi belirtilmekte, ikinci bölümünde incelenen köylerin tarihçesi ve konum şartları anlatılmakta, toplumsal ve ekonomik yapıları, sırasıyla nüfus, üretimin konusu ve teknolojisi, tüketim, eğitim, din, aile ve akrabalık-komşuluk ilişkileri, köy-idare ilişkileri ve köylerde iktidar yapısı konuları etrafında ana hatlarıyla incelenmektedir. Bu bölümde köy-

---

* Bu araştırma, **Köyde Toplumsal Yapı ve Siyasal Kültür** başlığı altında Siyasal Bilgiler Fakültesi yayınları arasında çıkmak üzere dir.

lerdeki iktidar yapısı, araştırma bakımından taşıdığı büyük önem dolayısıyla geniş ölçüde ayrıntılı olarak tanıtılmaktadır. Üçüncü bölümde, köylerde görüşülen deneklerin haberleşme kanalları ve bunları kullanma biçim ve ölçüleri, siyasal ilgi, bilgi, değer ve eylemleri, bu tarihi, toplumsal ve ekonomik çerçeve içinde incelenmektedir.

Görüşülen köylüler gelişigüzel değil, tesadüfî örnekleme yoluyla, hem erkek, hem de kadın nüfus arasında, metodun gerekli kıldığı bir oran içinde seçilmiş ve böylece araştırmaya incelenen köyler için temsil edici olma niteliği kazandırılmıştır. Ayrıca köyleri ve çevreyi yakından tanıyan öğretmen, memur, gazeteci, esnaf, öğrenci gibi değişik kişilerle yapılan ayrıntılı görüşmeler yoluyla gözlemler genişletilip doğrulanmağa çalışılmıştır.

II. ARAŞTIRMANIN KAVRAMLARI VE KURAMSAL TEMELİ

Araştırmanın temel kavramları olan köy, kültür, siyasal kültür ve siyasal bilinçlenme kavramları sırasıyla şöyle tanımlanmıştır :

Köy toplulukları, genellikle tarımla uğraşan, içinde buldukları geniş toplumla ortak çıkarları az ve sınırlı ölçüde eşgüdölmüş olan birbirleri karşısında da güçlü bir özerklik eğilimi gösteren, yani toplumsal çevreden çok doğal çevreye yakın olan birkaç düzine ile birkaç yüz arasında değişen nelerden kurulu, belirli ve özenle korunan sınırları olan topluluklardır.

Kültür, bir topluluk veya toplumun hayatını meydana getiren maddî ve manevî öğelerin tümünü anlatır.

Siyasal kültür, bireylerin içinde yaşadıkları topluluk veya toplumun yönetimiyle ilgili algı, ilgi, bilgi, değer ve eylemlerini ve bunları etkileyen maddî ve manevî şartlarını anlatır.

Siyasal bilinçlenme, bireylerin ve grupların siyaseti çıkarlarını gerçekleştirme ve korumanın aracı sayan bir anlayışa ulaşmaları, bu yönde örgütlenmeleri, önderlik oluşturmaları ve eylemde bulunmalarını anlatır.

Yine birinci bölümde, bu tanımları temel alan ana ve yan varsayımlar ve kuramsal görüş de şöyle belirtilmiştir :

A) **Ana varsayım** : Araştırmada ana varsayım, siyasal bilinçlenmenin, köy topluluklarının içinde buldukları geniş toplumla bütünleşmesine bağlı olduğu, bunun da daha çok köylerin üretim yapısı ile ilişkili olduğu varsayımdır. Birbirlerine ve özellikle köy dışına karşı özerk, küçük aile işletmeleri içinde yürütülen, uzmanlaşmamış ve rasyonelleşmemiş üretim düzeyine dayalı küçük köy toplulukları, geniş toplumla etkin bir işbölümüne dayalı yoğun bağlar geliştiremez ve geniş toplumun düzenini soru konusu yapan bir siyasal kültür oluşturamazlar. Geniş toplumda etkili bir sanayileşme gerçekleşmemiş olması nedeniyle, köy topluluğunun bu özelliklerini sürdürdüğü ve geniş toplumla bütünleşmesinin güçleştiği de bu ana varsayımın bir parçasıdır.

Bu ana varsayımın üretim yapısı ile ilgili bir başka yönü de, yetiştirilen ürünlerin çeşidi ile ilgilidir: Tahıl ve hayvan ürünlerine dayalı bir ekono-

mik yapı içinde, köylünün tüketiminin büyük kısmını meydana getiren gıda ihtiyaçlarını geniş bir ölçüde kendi aile işletmesinden karşıladığı göz önünde bulundurularak, ürünün çeşidinin de köyün geniş toplumla bütünleşme derecesi üzerinde önemli etkide bulunabildiği varsayımlanmaktadır.

Bu şartlar altında, esas olarak sanayileşmiş toplumların ihtiyaçlarının ürünü olan kütle haberleşme araçları da fazla etkin olamaz; bu araçların muhtevası ve özellikle yorumlar, geniş ölçüde, köy topluluklarındaki kısmen feodal, kısmen de kapitalist özellikleri taşıyan iktidar sahipleri kanalıyla köylüye iletilir. Fakat bu süreç içinde bu muhteva iktidar sahiplerinin çıkarlarına ve değerlerine uygun olarak geniş ölçüde değiştirilir ve bozulur.

Karl Marx'ın sözleriyle belirtecek olursak, «insanlar daima kendi karşılarına yalnızca çözebilecekleri sorunları çıkarırlar; çünkü .... sorunlar ancak çözümleri için gerekli olan maddî şartlar var olduğu veya en azından oluşma halinde bulunduğu zaman ortaya çıkarlar.»* İşte güvenilirliğini araştırmak istediğimiz ana varsayım, kuramsal temel budur. Köylünün içinde bulunduğu maddî hayat şartları (başta üretim düzeni olmak üzere) onu geniş toplumla bütünleştirmiyorsa, geniş toplumun yönetim biçimi köylünün sorunları arasında etkin bir biçimde yer alamaz. Böylece bir siyasal bilinçlenme de söz konusu olamaz.

B) **Yan varsayımlar** : Araştırmanın yan varsayımları, köyde siyasal yönelimlerin cinsiyet ve yaşa göre ne gibi düzenli farklılıklar gösterdiği ile ilgilidir. Cinsiyet açısından kadınların siyasal algı, ilgi, bilgi, değer ve eylem bakımlarından erkeklere göre çok daha pasif oldukları varsayımlanmıştır. Yaş bakımından ise, gençlerin yaşlılara oranla daha geniş ölçüde okur-yazar oldukları, dolayısıyla siyasal bilgilere sahip olanların gençler arasında biraz daha fazla olabileceği, buna karşılık kapalı köy topluluğu koşulları içinde aile başkanının parti tercihi başta olmak üzere aile üyelerinin bir çok siyasal tutum ve davranışlarını tayin edici etkide bulunduğu, bundan dolayı da yaş arttıkça erkeklerde siyasal ilgi ve eylemlerin biraz daha canlı olabileceği varsayımlanmıştır.

III. İNCELENEN KÖYLERİN TOPLUMSAL - EKONOMİK YAPISI

Araştırma alanı olarak, bu ana ve yan varsayımların doğruluğunu araştırmaya imkân veren iki grup köy seçilmiştir. İncelenen dört köyden ikisi Kuzey-Doğu Anadolu bölgesinde yer alan ve haberleşme-ulaştırma imkânları çok sınırlı olan köylerdir. Bunlar Artvin ilinin güney ilçesi Yusufeli'ne bağlı **Göcek** ve **Tünges** köyleridir. Öteki iki köy ise Orta Anadolu bölgesinde, Ankara'nın yakınında ve Türkiye'nin trafiği en yoğun olan kara ve demir yollarının üzerinde bulunan **Susuz** (Yenimahalle ilçesine bağlı) ve **Beylikköprü** (Polatlı ilçesine bağlı) köyleridir. Bu köylerde tesadüfî örnekleme yoluyla seçilen erkek ve kadınlarla görüşmeler yapılmış; ayrıca toplumsal ekonomik şartları üzerinde yerinde gözlemlerde bulunulmuştur. Haberleşme ve ulaştırma olanakları bakımından birbirlerinden çok farklı olan bu iki grup köy, ekonomik faaliyetlerinin geniş ölçüde tahıl üretimi ve hayvancılığa dayalı olma-

* Karl Marx, *Preface to A Contribution to the Critique of Political Economy*, 1859.

sı ve uzmanlaşmamış, rasyonelleşmemiş küçük aile işletmeleri içinde cereyan etmesi bakımlarından birbirlerine benzemektedirler.

Araştırmanın ikinci bölümünde incelenen köylerin tarihçe, konum şartları, ekonomik ve toplumsal yapıları konularında başlıca şu noktalar tespit edilmiştir :

Beylikköprü dışındaki üç köy oldukça eski ve etnik bakımdan uyumlu köylerdir. Elli yıllık bir geçmişi bulunan Beylikköprü köyü ise geniş ölçüde başka köylerden ve kısmen de Türkiyenin dışından gelen göçmenlerden kuruludur. Ancak Beylikköprü köyünün, kurulmasından önce İstiklâl Savaşı sırasında yakılan Pebi köyünden miras aldığı bir kültürü bulunmakta, gelen göçmenler bu kültürü benimsemeğe yönelik görünmektedirler. Ancak bu köyde hızlı bir kültürel benzeşme süreci cereyan etmektedir.

İncelenen köylerin dördü de Sünnî müslümanlardan kurulur.

Konum şartları bakımından Göcek ve Tünges köyleri, Kuzey-Doğu Anadolu'nun yüksek ve dağlık bir kesiminde bulunan Yusufeli ilçesinde yer almakta, büyük kentlerden çok uzak, ulaştırma ve haberleşme imkânlarından da geniş ölçüde yoksun bulunmaktadır. Arazilerinin yararlanılabilir kısmı çok küçük, dağlık ve kayalık kısımları ise çok yüksek oranları bulmaktadır. Göcek, Çoruh nehrinin dar ve derin vadisinde, mikroklima şartlarına sahip bir köy. Tahıl üretimi yaptığı mezarları 2.000 m., meyve, sebze ve çeltik üretimi yaptığı ve köyün de kurulmuş bulunduğu Çoruh vadisi ise 850 m. yüksekliktedir. Tünges köyü ise 1900 m. yükseklikte kurulmuş olan bir dağ köyüdür.

Ankara'da incelenen Susuz ve Beylikköprü köyleri ise Orta Anadolu platosunun ova karakterindeki kesimlerinde kurulmuş olan köylerdir. Susuz köyü 30 yıldanberi Ankara-İstanbul kara yolu üzerinde, Beylikköprü ise kurulduğu 1922 yılındanberi Ankara-İstanbul demiryolu üzerinde bulunmaktadır. Beylikköprü ayrıca 1958 yılındanberi Ankara-Eskişehir kara yolunun da çok yakınında bulunmaktadır. Köylülerin en sık kullandıkları taşıt aracı olan minibüslerle Susuz'dan Ankara'ya, Beylikköprü'den de bir kent niteliğinde olan Polatlı'ya 25 dakikada gelinebilmektedir. Beylikköprü-Ankara arası minibüslerle 1.5 saat dolaylarındadır.

Nüfus: Yusufeli köylerinde yaygın olan gurbetçilik ve kısmen de sürekliliği ayrılmalar (kente göç) nedenleriyle nüfus sabit kalmış görünmektedir. Ankara'da ise Susuz köyü doğal artış hızı en yüksek olan ve doğum denetimine de en çok karşı çıkan köy olarak belirmektedir. Bunda, Susuz'un dört köy içinde arazi varlığı en elverişli, böylece nüfus-toprak dengesi de en az bozulmuş köy oluşu baş etkindir. Nitekim doğum denetimine ikinci derecede şiddetle karşı çıkan öbür köy de, yine nüfus-toprak dengesi öbür iki köye göre daha az bozulmuş olan Göcek köyüdür. Topraksızlık ve toprak yetersizliğinin yaygın olduğu ve eski tarihlere kadar gittiği Beylikköprü (= başka köylerden gelen tarım işçilerinden kurulu bir köy) ve Tünges (= 1950'ye kadar bütün toprakların bir bey ailesine ait olduğu bir köy) köylerinde ise köylülerin çoğunluğu doğum denetimini olumlu karşılamakta ve uygulamaktadırlar. Böylece insanların düşünce, tutum ve beğenilerinin, temelde,

içinde buldukları maddî hayat şartlarından etkilendiğini açıkça görmüş oluyoruz. Türkiye'nin trafiği en yoğun kara yolu üzerinde, başkent Ankara'ya 24 km. uzaklıkta olan Susuz köyünün doğum denetimine en büyük şiddetle karşı çıkmaları, buna karşılık ulaştırma, haberleşme, eğitim, vb. olanaklardan en çok yoksun bulunan Tünges'te doğum denetiminin çoğunlukla benimsenmekte oluşu bunun ifadesidir. Doğum denetimine karşı daha olumlu bir tutum gösteren Beylikköprü'de hızlı nüfus artışı dışardan köye gelmeler nedeniyledir. Her dört köyde, fakat özellikle Susuz ve Göcek köylerinde doğum, ölüm ve evlenmeler nüfus idaresine düzenli olarak kaydettirilmemektedir.

Ekonomik yapı : Her iki grup köyde de üretim esas olarak tahıl ve hayvancılığa dayanmakta. Hakim olan üretim biçimi küçük meta üretimi yapan aile işletmeleri biçimidir. Uzmanlaşma ve rasyonelleşme yoktur. Tarım teknolojisi Yusufeli köylerinde hayvan gücüne dayalı olduğu halde, Ankara köylerinde geniş ölçüde makineleşmiştir. Ancak asıl önemli olan biçerdöğer gibi pahalı tarım makineleri ağa ailelerinin mülkiyetindedir ve ücretle köylüye kiralanır. Traktör bolluğu (her iki Ankara köyünde 40'ar tane traktör, bir o kadar da mibzer, patos, diskaro gibi araçlar var) ise etkin bir uzmanlaşma ve rasyonelleşme amacının oluşmadığını göstermektedir.

Her iki grup köyde de geniş köylü kütlesi arasında kayda değer bir işgüç, gelir, eğitim farklılaşması yoktur. Bu bakımlardan asıl farklılaşma köylü kitlesi ile az sayıdaki iktidar sahibi ağa ailelerinin mensupları arasında görülmektedir.

Her dört köyde de, kamu hizmetlerinin sağlayıcısı **kamu idaresi** ile köyler arasındaki ilişkiler hem çok seyrek, hem de geniş ölçüde iktidar sahibi kişilerin aracılığıyla yürümektedir. Köylü-idare ilişkilerinin tanıtıcı bir niteliği köylülerin idareye olan güvensizliğidir. Devlet, köylerde jandarma ve yargı görevini bile etkili bir biçimde ifa edememektedir. Böylece köylü kütlesi yalnız dar anlamda güvenlik sorunları için değil, kuraklık, hastalık (insan, hayvan ve bitki hastalıkları), kredi ihtiyacı gibi toplumsal güvenlik tedbirlerini gerekli kılan durumlar için de köydeki iktidar sahibi bir veya birkaç kişiye bağımlı bulunmaktadır.

Eğitim konusunda, dört köyde de okulun esas olarak tarım dışına nüfus atmanın yolu sayıldığını, köyün bütünleşmiş bir parçası haline gelmediğini görüyoruz. Bu nedenle tarım dışına nüfus atma ihtiyacını en az ve en geç duyan Susuz köyünde okula verilen değer en az olduğunu görüyoruz. Susuz'da ve onun gibi dışa kapalılığı en uzun süre sürdüren Göcek köyünde ilkokul üstü eğitim yoluna, tarım dışına nüfus atma ihtiyacını en çok duyan Beylikköprü ve Tünges Köylerine oranla çok daha az baş vurulmaktadır. Fakat ilkokul üstü öğrenim yapma imkânlarının kısıtlılığı karşısında her dört köyde de okur-yazarlık bile zorunlu görülen ve sık kullanılan bir yetenek değildir. Ancak Ankara'ya en yakın olan ve haberleşme, ulaştırma olanakları çok geniş olan Susuz köyünde bugüne kadar hemen hiç kimse (iki kişi istisna edilirse) çocuğuna ilkokul üstü öğretim yaptırmamış olduğu halde, büyük kentlerden en uzakta bulunan, haberleşme ve ulaştırma olanaklarından geniş ölçüde yoksun olan ve geçim şartları çok elverişsiz bulunan

Tünges köyünde bugüne kadar 40 kadar erkek çocuk öğretmen, sağlık memuru, sanat okulu mezunu vb. yetmişmiştir. Eğitime verilen önem ve eğitim yolunun kullanılma ölçüsü bakımından benzer olan köyler, haberleşme-ulaştırma olanakları bakımından benzer durumda bulunan köyler olmayıp, toprak-nüfus dengesi bakımından benzer durumda olan köylerdir.

Köylülerin **düşünce düzeni** her dört köyde de geniş ölçüde dinsel ve boş inançları ihtiva etmektedir. Köylerin hepsinde dinsel gerekler genellikle düzenli olarak uygulanmaktadır. Dinsel inanç ve uygulamalar dışarıya en az açılmış olan Göcek ve Susuz köylerinde en güçlü olarak görülmektedir. Her dört köyde din, siyasete geniş ölçüde âlet edilmekte, toplumsal eşitsizliklerin meşru gösterilmesinde etkili biçimde kullanılmaktadır.

Toplumsal yapı konusunda üzerinde özellikle durulan başlıca hususlar aile ve iktidar yapısıdır. Aile yapısı bakımından, yeni bir köy olan Beylikköprü dışındaki üç köyde ve özellikle Susuz'da ailelerin önemli kısmının geniş aileler olduğunu görüyoruz. Tarım dışında güvenli ve doyurucu geliri iş imkânlarının kıtlığı nedeniyle köylüler geniş aile yolunu ısrarla sürdürüyorlar. Evlenme bakımından resmî nikâha biraz geç de olsa baş vurulmakla birlikte dinî nikâh evliliğin meşruluğu için yeterli görülmektedir. Her dört köyde, ama özellikle Susuz'da kadın bağımlı, aşağı bir mevkiye sahiptir. Miras konusunda hakları geniş ölçüde ihlâl edilir; eğitimleri —yine özellikle Susuz ve Göcek'te— ihmal edilir; her türlü beden işleri geniş ölçüde onlara yüklenir; ama yönetici, planlayıcı, karar verici roller ona tanınmaz; örneğin aile kaynaklarının —kendisinin baba evinden getirdikleri dahil— kullanılmasında söz sahibi değildir. Evliliğe sadakat yalnız kadından beklenir.

İktidar yapısı konusuna gelince: «İktidar», başka insanlara hâkim olmak, onlara belli şeyleri yaptırabilmek yetenek ve/veya yetkisi olarak tanımlamaktayız. İncelenen köylerde iktidar sahibi olan ve ağa denilen kişilerin önder kişi değil, hakim kişi niteliklerinde oldukları; gelir, iş-güç, eğitim bakımlarından köylü kütlesinden büyük ölçüde farklılaştıkları görülmektedir. İktidar sahibi olmalarında fiziki ve ekonomik güce sahip bulunmaları, idare amirleri ve memurlarla sıkı ilişkiler geliştirip, bunlar üzerinde etkili olabilmeleri başlıca bir rol oynamıştır. Çok partili hayat onların bu yerlerini daha da sağlamlaştırmıştır. Her dört köyde de muhtarlık hemen her zaman bunların ellerinde ve denetimlerinde bulunmuştur. Köylülerin haberleşme kanallarını da denetimleri altında bulunduran bu iktidar sahipleri, kütle haberleşme ve ulaştırma araçlarını köylü kütlesiyle karşılaştıramıyacak kadar yoğun ve etkili olarak izleyen, siyasal ilgileri canlı, siyasetin çıkarlarını gerçekleştirmenin aracı olduğunu kavramış, bu nedenle büyük toprak ve servet sahiplerinin çıkarlarını savunan siyasal partilere yönelmiş ve örgütlenmiş bulunan kimselerdir. İçlerinde milletvekili olanları vardır; kurulu düzeni savunan partilerin ilçe başkanlığını, il encümen üyeliğini, Ziraat Odası başkanlığını yapanları vardır.*

* İncelenen köylerdeki iktidar yapısıyla ilgili araştırma verileri, **Amme İdaresi Dergisi'nin** 1970 Aralık sayısında daha ayrıntılı olarak bir makale içinde işlenmiştir.

IV. SİYASAL KÜLTÜR

Üçüncü bölümde, köylülerle yapılan görüşmelere dayanılarak siyasal konulardaki ilgi, bilgi, değer ve eylemleri üzerinde durulmaktadır. Önce şu noktayı belirtelim ki, araştırmanın temel varsayımı gereği olarak iki grup köy karşılaştırılırken yalnız erkek nüfusla ilgili siyasal yönelim verileri söz konusu edilmiştir. Karşılaştırmayı yalnız erkek denekler bakımından yapmak, maksada yetmiştir. Çünkü iki grup köyün kadın nüfusları arasında siyasal yönelim farkları, üzerinde durulmayacak kadar önemsizdir.

Toplumsal-ekonomik özellikleri bakımından her dört köyde köylü kütlesi içinde ve dolayısıyla örneklememizde eğitim, iş-güç ve gelir durumu bakımından kayda değer herhangi bir farklılaşma bulunmamaktadır.

Araştırmada, siyasal yönelimlerin biçimlenmesine katkıda bulunabilecek haberleşme kanallarının ne ölçüde ve nasıl kullanıldığı belirtilmiştir. Bu cümleden olarak köylülerin gazete ve radyoyu kullanma durumları, kente gitme sıklığı, resmî kişilerle görüşme sıklığı gibi konular üzerinde durulmuştur.

Bu konulardaki araştırma verileri, iki grup köy arasında kütle haberleşme ve ulaştırma araçlarından radyo ve gazeteyi kullanma sıklığı bakımından bir mahiyet farkı değil, fakat pek büyük olmayan bazı derece farkları olduğunu göstermiştir. Köylerin hiç birinde kitap okumak (efsane ve din dışı konularda) olağan değil. Ankara'da incelenen Susuz ve Beylikköprü köylerinde, konum şartlarının elverişli olması dolayısıyla kütle haberleşme ve ulaştırma araçlarını kullananların, Göcek ve Tünges'tekine oranla daha çok olduğu görülmektedir. Ancak bu farkın esas olarak erkek nüfus arasında olduğu, ayrıca Susuz ve Beylikköprü köylerinde bir siyasal bilinçlenmeye gösterge sayılacak ölçü ve biçimde olmadığı da görülmektedir. Örneğin gazete konusunda «hangisi elime geçerse onu okurum» diyenler çoğunluktadır. Radyonun haber ve yorumlarını ise anlayabilecek bir bilgi düzeyinden uzak bulunmaktadırlar. Dört köyde de kütle haberleşme ve ulaştırma araçlarını, siyasal bilinçlenmede etkili olabilecek ölçüde kullananlar, iktidar sahibi kişilerle bunların birkaç yakını olup, haber ve yorumlar köylü çoğunluğuna genellikle bu kişiler kanalıyla etkili biçimde, ama içeriği bozularak ulaşmaktadır.

Köylülerin siyasal ilgilerini saptamak üzere köylülerin siyasal konularla ilgilenmek gerekip gerekmediği konusundaki yargılarını, fiilen ne ölçüde ilgilendiklerini, ne zamandan beri (ya da ne vesileyle) ilk olarak bu konularla ilgilendiklerini, son yıllarda siyasal konulara karşı ilgi derecelerinde bir değişme olup olmadığını, görüşlerine göre siyasetle ilgilenmek gerekip gerekmediğini siyasal konuları eş-dostlarıyla konuşup konuşmadıklarını, son zamanlarda en çok üzerinde durdukları aktüel sorunların neler olduğunu, ilgilenmediğini söyleyenlere niçin ilgilenmediklerini vs. sormuş bulunuyoruz.

Siyasal bilgileri hakkında bir fikir edinebilmek üzere de bildikleri parti adları; resminden tanıyabildikleri siyasal parti başkanları; demokrasi, sos-

yalizm, toprak reformu gibi kavramları duyup duymadıklarını ve anlamını, milletvekili ve yurttaşın ödevlerinin neler olduğunu sormuş bulunuyoruz. Ayrıca kendi aralarında konuştukları siyasal konuların neler olduğu sorusuna aldığımız cevaplar da, köylülerin siyasal bilgileri hakkında aydınlatıcı olmuştur.

Siyasal değerler konusunda ise, çok partili düzenin üzerine dayalı olduğu özgür seçim çok parti, eşit oy gibi meşruluk ilkeleri konusundaki tercihleri, parti tercihleri, partiler hakkındaki başlıca değerlendirmeleri, sorulmuştur. Bu cümleden olarak köylülere milletvekili seçimlerini ne ölçüde önemli bulduklarını, çok partili düzene ve eğitim düzeyi farkı gözetilmeden eşit oya tarafı olup olmadıklarını sormuş bulunuyoruz.

Siyasal eylemleri belirtmek üzere de köylerinin yönetim biçimi hakkındaki algılarını, seçime katılma, siyasal nitelikte olan ve olmayan derneklere üyelik durumlarını, idarî ve siyasal kişilerle görüşme derecelerini, idareyle ilişkilerinde aracıya başvurmayı ne ölçüde gerekli gördüklerini belirtecek sorular sorulmuştur.

Bu sorulara alınan cevaplar şu eğilimleri ortaya koymuş bulunuyor : a) genel olarak 4 köyde de canlı bir siyasal ilgi, buna gösterge olabilecek genişlikte siyasal bilgi yok. Örgüt ve eylem yok. Önderlik yok. Değerler dahil, hepsi mahallî, kişisel, sathî, dinsel; b) siyasal tutum ve davranış farklılıklarının (özellikle siyasal katılma eğilimi gösterme derecesi farklılıklarının) ulaştırma ve haberleşme imkânları bol olan köylerle az olan köyler arasında değil, tarım dışına açılan köylerle açılmıyan köyler arasında olduğunu göstermiştir. Gerçekten, tutuculuk, mahallilik ve boş inançlar gibi bakımlardan, Ankara'nın Susuz köyü ile Yusufeli'nin Göcek köyü (tarım dışına en az açılmış olan köyler) birbirine benzemekte, diğer iki köy de kendi aralarında benzeşmektedirler. Örneğin, siyasetle hiç ilgilenmediklerini söyleyenler daha yüksek oranla Ankara köylerinde (özellikle Susuz'da) görülmekte; bilgileri ve değerleri köy sorunlarıyla ve akrabalık, hemşerilik ilişkileriyle sınırlanmış bulunanlar, Susuz ve Göcek köylerinde daha yüksek oranlara ulaşmaktadır. (Örneğin en çok konuştukları sorunlar, milletvekilinin görevi, başbakan olsa en çok yapmak isteyeceği iş, parti tercihi gerekçeleri gibi sorulara alınan cevaplar bu eğilimi gösteren verilerdendir.) Tevekkül, boş inançlar en çok Susuz ve Göcekte güçlü. Dinsel uygulamalar en yoğun olarak Susuz'da yeri- ne getiriliyor.

Ancak, genellikle her dört köyde siyasal yönelimler bakımından, görüşülen köylülerin, çoğunlukla kişisel ve grup çıkarlarını gerçekleştirip korumayı, bu amaçla toplumsal düzeni —örneğin yasaları, kurumları— değiştirmeyi anlatacak biçimde siyasal yönelimler (ilgi, bilgi, değer ve eylemler) geliştirilmiş olmaktan uzak buldukları görülmektedir.

Dört köyde de köylüler büyük çoğunlukla, Türkiye'de en yoğun olarak tartışılan aktüel sorunların (örneğin toprak reformunun, demokrasinin, sosyalizmin) mahiyetini ve anlamını bilmemekte; siyasal partiler ve parlamento üyeleri hakkındaki değerlendirmeleri çok geniş ölçüde sathî, kişisel ve mahallî çıkarlara ve dinsel unsurlara dayalı bulunmakta; devleti mutlaka olarak

itaat edilecek bir şey, siyaseti de uğraşılması en azından tehlikeli olan bir husus saymaktadırlar. Bu düşünce yapısı içinde köylü çoğunluğunun, çok partili siyasal düzenin meşruluk ölçüleri olan eşit oy ve çok parti ilkelerine taraftar görünmeleri, bu ilkelerin kendilerine siyasî iktidar sürecine katılma imkânı vermesiyle açıklanamaz kanısındayız. Tersine kendilerine bazı sathî, yerel ve kişisel çıkarlar sağlamaya yaradığını gördükleri için eşit oy ve çok partiden yanadırlar. Yoksa köylülere göre siyaset, aktörü kendileri olmıyan tehlikeli bir oyundan ibarettir.

Köylülerin parti tercihi, partilerin karakteri hakkındaki kanaatleri, aktüel siyasal ve toplumsal sorunlar hakkındaki kanaatleri gibi siyasal değerleri, her dört köyde de iktidar sahibi kişi olan ağalar tarafından önemli ölçüde ve baskı ve fizik tecavüz de dahil olmak üzere birçok yollardan etkilenmektedir. Hepsi aktif siyaset yapmakta olan ağaların kamu yönetimi üzerindeki büyük nüfuzları, köylü kütlesinin siyasal iradesini bozucu olan, seçimleri ulusal iradeyi gerçekten temsil edici olmaktan çıkararak bu etki yollarının başta gelenlerinden biridir.

Bireysel özellikler arasında cinsiyet ve yaşa göre siyasal yönelimlerin bazı düzenli farklılıklar gösterdiğini de görüyoruz. Cinsiyet bakımından, çok büyük kısmı okur-yazar da olmıyan kadınların, yani seçmenlerin yarısının, siyasal hayatın tamamen dışında buldukları, siyasal konularda hemen hiç bir bilgiye sahip olmadıkları, pek az siyasal konuda ve çok düşük oranda tercih yaptıkları, gerek bu tercihlerinin, gerekse oy davranışlarının kocaları ya da aile başkanları tarafından belirlendiği görülmektedir.

Yaş konusunda da, okur-yazar oranının yüksek olduğu gençlerin kütle haberleşme araçlarını öbür yaş gruplarına göre biraz daha geniş ölçüde kullanıp, biraz daha yüksek oranda bilgi sahibi olduklarını, buna karşılık ataerkil, geniş aile düzeni içinde siyasal ilgi ve eylem konularında orta yaşlı ve yaşlılardan daha zayıf bir tutum gösterdiklerini görmüş bulunuyoruz.

Siyasal kültür konusundaki araştırma verileri özetlenecek olursa şu eğilimler tesbit olunabilir :

Köylerarası karşılaştırma bakımından Ankara'da incelediğimiz Susuz ve Beylikköprü köylerinde, konum şartlarının son derece elverişli olması dolayısıyla kütle haberleşme ve ulaştırma araçlarını kullananların, Yusufeli'nde incelediğimiz Göcek ve Tünges köylerindeki kadar değil, daha çok olduğunu görüyoruz. Ancak bu konudaki farkın yalnızca bir derece farkı olduğu, bir siyasal bilinçlenmeye işaret olacak ölçü ve biçimde kütle haberleşme ve ulaştırma araçlarının kullanılmadığı görülmektedir.

Bu geniş haberleşme olanakları Ankara'daki köylülerin bazı siyasal sorunlar ve kavramlar hakkında biraz daha geniş bilgi sahibi olmasına imkân vermiştir; ancak bir siyasal bilinçlenmeye gösterge olmaktan yine çok uzaktır. Ayrıca bu köylerde de basını ve radyonun sözlü yayınlarını siyasal bilinçlenmede etkili olabilecek biçimde kullananlar iktidar sahibi kişilerle bunların birkaç yakını olduğundan, haber ve yorumlar köylü çoğunluğuna genel olarak bu kişiler kanalıyla ulaşmaktadır. Bu nedenle özellikle Susuz'da,

erkeklerin çoğunun siyasal sorunlar hakkındaki değerleri iktidar sahiplerinininkine benzer olarak tutucu yönlerde belirlemiştir. Aynı durum Yusufeli köyleri için de geçerlidir.

Her iki grup köyde, siyasal ilgilerin önemli bir canlılık farkı göstermediğini, hatta Yusufeli köylerinde siyasetle 'çok' ilgilendiğini söyleyenlerin biraz daha yüksek oranda bulunduğunu görüyoruz. Her iki grup köyde de köylüler siyaseti, grup çıkarlarını sağlamanın aracı sayan bir görüş geliştirmiş değildirlere.

Buldukları siyasal eylemler, örneğin siyasal parti üyeliği, meslekî ve iktisadî kuruluş üyeliği bakımından da iki grup köy arasında herhangi bir önemli farkın bulunmadığı araştırma verilerinden anlaşılmaktadır.

Yine de siyasal bilinçlenme farkı (çok zayıf bir ölçüde olmakla birlikte), kütle haberleşme ve ulaştırma olanakları zengin olan köylerle kıt olan köyler arasında değil, tarım dışına nüfus atma ihtiyacını çok duyan köylerle az duyan köyler arasında ortaya çıkmaktadır. Örneğin Ankara'ya 24 km. mesafedeki Susuz köyünde ve Yusufelinin Göcek köyünde ağa otoritesi köylünün karşı koyamayacağı ölçüde güçlü olduğu halde, özellikle Beylikköprü'de ve zayıf ölçüde de olsa Tünges'te bu otorite sarsılmaya başlamıştır. Topraksız Beylikköprülüler 1965 seçimlerinde, dışardan hiç bir propaganda faaliyeti olmaksızın, ağalara karşı Türkiye İşçi Partisini desteklemiş ve bu parti 1965 seçimlerinde en yüksek oranda oy almıştır.

V. SONUÇ

Sonuç olarak geniş köylü kütlesinin içinde yaşadığı maddî hayat şartları (= üretim güçleri ve üretim ilişkileri), onları geniş toplumla bütünleştirici, geniş toplumla yoğun ilişkiler içine sokucu nitelikte olmadığı takdirde, geniş toplumun yönetiliş biçiminin köylü kütlesi için bir sorun haline gelemeyeceği, böylece köylülerin bir siyasal bilinçlenmeye gösterge olacak nitelikte siyasal ilgi, bilgi, değer ve eylemler oluşturamayacağı, örgüt ve önderlik geliştiremeyeceği yolundaki kuramsal temelimiz, somut ve ampirik araştırma verileriyle doğrulanmış bulunmaktadır.

Özetle, nüfusunun büyük çoğunluğu çok düşük bir gelir ve bilgi düzeyinde bulunan ve geniş toplumla bütünleşmemiş küçük köy topluluklarında yaşayan, uzmanlaşıp rasyonelleşmemiş küçük aile işletmelerinde küçük meta üretimi yapan, sanayileşmemiş bir ülkede, çok partili parlamenter düzeni tutarlı olarak uygulamak çok güçtür. Çünkü partiler, seçimler, parlamento gibi demokratik usullerin görüntüsü altında, gerçekte feodal nitelikte otokrasi yolları işlemeğe devam etmektedir. Çok partili parlamenter düzen bu feodal otokrasi kalıntılarıyla savaşmak bir yana, onları örtülü olarak yaşatmaya yaramaktadır. Araştırma verileri bunu açıkça göstermektedir.